

Lluís Barraquer i Roviralta.

La lipodistròfia progressiva de Barraquer-Simons

L'epònim

Lipodistròfia progressiva de Barraquer-Simons. Afecció descrita per Lluís Barraquer i Roviralta (1907) amb el nom d'atròfia del teixit cèl·luloadipós, i després per Simons (1911) amb el de lipodistròfia progressiva. Es caracteritza per un aprimament extraordinari de la meitat superior del cos, especialment de la cara (fàcies de mòmia), que comença a la infància o al voltant de la pubertat; la meitat inferior conserva el pannicle adipós, fins i tot està augmentat. Més freqüent en el sexe femení, es pot acompanyar de diabetis lipoatròfica, retard mental, otosclerosi, quists ossis i nefritis¹. També se'n diu malaltia o síndrome de Barraquer-Simons, malaltia de Barraquer i lipodistròfia cefalotoràcica progressiva de Barraquer.

Lluís Barraquer i Roviralta, l'home

Hi ha una coincidència general en considerar Lluís Barraquer i Roviralta com el creador de la neurologia catalana. A més, metges importants, com Pedro i Pons² i Barcia Goyanes³, el reconeixen com l'iniciador de la neurologia clínica espanyola, malgrat que la personalitat de Barraquer i Roviralta impedi que el seu magisteri travessés de forma plena les fronteres del Principat. Barraquer fou un metge completament dedicat a la seva professió i, en paraules del seu nét, "*vivia lliurat a un treball mèdic de benedicte*"⁴. Fruit d'aquesta tasca fou el desenvolupament de la nova especialitat a Catalunya, seguint els exemples d'altres països europeus com França, Alemanya o Àustria.

Lluís Barraquer i Roviralta (Figura 1) va néixer a Barcelona l'any 1855 i es llicencià a la mateixa ciutat el 1878. Durant la seva etapa a la facultat de Medicina fou influït notablement per dos mestres⁵.

Figura 1. Lluís Barraquer i Roviralta (1855-1928), el creador de la neurologia clínica catalana.

El primer fou el seu germà Josep Antoni, oftalmòleg i gran coneixedor del sistema nerviós. El segon, Bartomeu Robert, era un internista amb un gran interès per la neurologia clínica que seria molt conegut per la seva activitat política com a alcalde de Barcelona. Aquest interès precoç per les malalties del sistema nerviós central es veié recompensat quan, només quatre anys

després de llicenciar-se, li fou encarregada la direcció de l'aleshores anomenat "Dispensari d'Electroteràpia i Malalties del Sistema Nerviós", quan encara no n'hi havia cap a tota Espanya⁶. De forma potser premonitòria, aquell 1882 fou un any important per la neurologia europea, ja que Charcot obtenia la primera càtedra de neurologia a París i Obersteiner obria el seu

Institut de Neurologia a Viena⁷. Quan l'Hospital de la Santa Creu es traslladà a la nova seu del carrer Sant Antoni Maria Claret, Barraquer s'hi traslladà; no deixà aquest hospital fins la seva mort.

Totes les referències biogràfiques sobre la figura de Barraquer i Roviralta destaquen la dedicació gairebé total que tingué per la seva professió només interrompuda pels moments de lleure passats a la seva casa de Sant Climent de Llobregat. Aquesta intensa vida professional permeté el desenvolupament d'una nova especialitat, sense mestres ni referències estrangeres, ja que Barraquer Roviralta no es formà amb cap de les grans figures de l'època, com era costum. Només disposà del seu esforç, de la seva intel·ligència, dels seus malalts i dels seus llibres; fou, de fet, un neuròleg autodidacta. Aquesta important tasca hauria de ser encara més valorada si es considera que Barraquer i Roviralta tenia una constitució malaltissa i el seu caràcter es trobava impregnat per una certa tristesa i irritabilitat. Hi havia raons per ésser així, ja que als 35 anys s'havia quedat vidu per segona vegada i pocs anys després perdé el fill del seu primer matrimoni, Enric Barraquer i Solà. A més, la situació econòmica no era massa bona, ja que havia renunciat a l'exercici de la psiquiatria a favor de la neurologia, una situació excepcional al seu temps⁴.

L'obra de Barraquer i Roviralta no es limità a l'Hospital de la Santa Creu; també fundà el Servei de Neurologia de l'Hospital de Nostra Senyora del Sagrat Cor. A més, contribuï als primers passos de la neurocirurgia a Barcelona. Des de 1910, i sota les seves indicacions, Salvador Cardenal i Enric Ribas operaren malalts afectes d'epilèpsies focals, sovint d'origen traumàtic⁶. També indicà l'extirpació de processos expansius com una cisticercosi cerebral, intervenció practicada per Cardenal, i un tumor cerebel·lós, operat per Antoni Raventós⁸.

L'any 1922 ingressà a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona amb un discurs sobre el valor semiològic de la contracció idiomuscular. Corominas, que en fou president anys més tard, recollí una anècdota que passà a l'Acadèmia amb Barraquer i Roviralta de protagonista⁹:

"Por aquellas fechas era frecuente que, al tener que dictaminar la Academia sobre algún caso en litigio de accidente de trabajo, si el asunto no era muy claro se citaba al obrero para un día de sesión plenaria y se le hacía entrar en el salón de sesiones, donde todos los académicos

podían examinarle y manifestar su opinión después de haberse retirado el obrero. En una de estas sesiones, en la que se discutía el caso de un obrero afecto de ciática, que alguno de los académicos pretendía que podría ser un simulador, Barraquer, que ya lo había visto y sabía que no lo era, sin decir palabra se saca del bolsillo un manojito de llaves, lo arroja a los pies del obrero, que se mantenía de pie y le ordena que lo recoja. El buen hombre queda un momento perplejo y, por fin, se decide a agacharse, pero ejecutando una serie de contorsiones para mantener su ciático en relajación a fin de evitar el dolor que le provocaría el hecho de doblar el espinazo como haría una persona sana. Retirado el obrero, y a solas con los académicos, Barraquer explicó la razón de los movimientos que había ejecutado aquél para recoger las llaves, con tal lujo de detalles anatómicos sobre la situación y curso que sigue el nervio ciático, que todos quedaron convencidos y nadie se atrevió a sostener la posibilidad de que aquel obrero fuese un simulador".

La mort li arribà el 12 d'octubre de 1928 als setanta-tres anys mentre romania al seu estimat Sant Climent. Dos anys després sortia la darrera obra en què havia estat treballant, un estudi sobre les lesions de compressió encefàlica. Només així es va aturar l'obra d'aquest treballador infatigable. Tots els seus esforços no serien vans: la seva escola continuaria l'obra endegada per ell sota la direcció del seu fill, Lluís Barraquer i Ferré.

La malaltia de Barraquer-Simons

Entre les seves múltiples aportacions a la neurologia clínica, potser la més coneguda fou la descripció d'un cas de lipodistròfia progressiva (malaltia de Barraquer). La història d'aquesta descripció fou explicada acuradament per Rodríguez Arias fa més de cinquanta anys¹⁰. Barraquer va descriure el 1906, i publicà el 1907 a *Neurologisches Zentralblatt* (1907; 26: 16) un cas de lipoatròfia molt poc coneguda fins aleshores (Figura 2). De fet només un cas similar, però afectant exclusivament la part superior del cos, havia estat presentat per Weir-Mitchell el 1885. Barraquer i Roviralta feu la primera descripció completa i l'alemany Simons la individua-

Figura 2. Observació *princeps* de la pacient amb lipodistròfia progressiva descrita per Barraquer i Roviralta (segons Rodríguez Arias⁹).

litzà com entitat morbosa, la sistematitzà i li donà el nom de lipodistròfia progressiva el 1911.

La descripció de la lipodistròfia progressiva no fou l'únic epònim associat a la figura d'en

Lluís Barraquer i Roviralta. La història de la medicina també el recorda pel reflex de prensió del peu de Barraquer¹¹, el signe de contrast de Barraquer per abolició del reflex muscular profund amb exaltació de la reacció idiomuscular, l'atetosi associada a les encefalopaties infantils (forma simptomàtica de Barraquer), la màscara anestèsica de Barraquer i l'atròfia hemilateral generalitzada de Barraquer. Amb el decurs dels anys, i com no podia ser menys, la seva obra va ser finalment reconeguda dins i fora de la península. Martí-Vilalta⁵ ha relatat una anècdota que mostra l'estima professional que tenien per ell altres metges prestigiosos:

“Acudiren a Charcot, a l'Hospital de la Salpêtrière de París, dos germans afectats de l'atròfia que en aquella època descriu l'il·lustre neuròleg francès, i la denominació de la qual va associada al nom de Pierre-Marie. Doncs bé, el gran mestre francès, en assabentar-se que procedien de Barcelona, i que el seu metge era el Dr. Barraquer, [...], els va dir: No calia que vinguessin a mi; en el seu país tenen un home que coneix tan bé com jo la malaltia de vostès”.

Referències bibliogràfiques

1. Casassas O. Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, Enciclopèdia Catalana, 1990.
2. Pedro Pons A. El Dr Barraquer Roviralta en el ambiente médico barcelonés. Med Clin (Barc) 1950; 15: 291-292.
3. Barcia Goyanes JJ. La neurología en España. Arch Neurobiol 1955; 18: 1059-1066.
4. Barraquer L. Una semblanza de los fundadores. A: Martínez-Lage JM, López Pousa S, Tolosa Sarró E, directors. Autobiografía de la Sociedad Española de Neurología (1949-1994) y otras memorias de la Neurología española. Barcelona: Fundación Uriach 1838, 1994; 47-60.
5. Martí-Vilalta JL. Els orígens de la neurologia catalana. Biografia del seu fundador. Sant Pau 1984; 5: 42-45.
6. Casassas O. La medicina catalana del segle XX. Barcelona: Edicions 62, 1970.
7. Net A. Aproximació històrica a la problemàtica actual de l'ensenyament de la medicina a Catalunya. Tesis doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1972; 142-143; 231-233.
8. Castañer E. El Dr Luis Barraquer Roviralta. Su vida y su obra. Rev Esp Oto-Neuro-Oftalmol Neurocir 1956; 15: 2-6.
9. Corominas F. El Dr Barraquer Roviralta, Académico. Rev Esp Oto-Neuro-Oftalmol Neurocir 1956; 15: 9-10.
10. Rodríguez Arias B. Lipodistrofia cefalo-torácica progresiva de Barraquer. Med Clin (Barc) 1950; 15: 296-307.
11. Barraquer Roviralta L. Contribution à l'étude du reflexe plantaire pathologique. Rev Neurol 1921; 5: 455.